

EKREM ČAUŠEVIĆ
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

POVIJEST TURKOLOGIJE U HRVATSKOJ¹

I. Pretpovijest hrvatske turkologije

Zanimanje za turkološka istraživanja i proučavanje osmanskih povijesnih izvora javlja se u Hrvatskoj nakon austrougarske okupacije (1878.), a potom i aneksije Bosne i Hercegovine (1908.), kada ta osmanska pokrajina postaje najistočnijom austrougarskom provincijom. Godine 1891. i 1896. u JAZU (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, danas HAZU) raspravljalo se o institucionalnom utemeljenju turkoloških studija i potrebi prikupljanja osmanskih izvora za povijest jugoistočne Europe. Prve znanstvene osmanističke radove u Bosni i Hercegovini napisao je hrvatski arheolog, povjesničar i povjesničar umjetnosti Ćiro Truhelka, koji je živio u Sarajevu gotovo četrdeset godina, gdje je učio turski jezik i uz pomoć sarajevskih kolega istraživao osmanske dokumente.²

Godine 1910. godine nekoliko istaknutih profesora Sveučilišta u Zagrebu i članova JAZU pokrenulo je inicijativu da se na Filozofskom fakultetu osnuje studij orijentalnih jezika. Nastavu je trebao izvoditi

---

¹ Podrobnije o tome vid. Vlašić, Anđelko, „Povijest turkoloških istraživanja u Hrvatskoj i Katedre za turkologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu”, *Časopis za suvremenu povijest*, January 2015, str. 167–187.

² O Truhelki vid. Šidak, Jaroslav, „Ćiro Truhelka – njegov život i rad (u povodu 10-godišnjice njegove smrti)”, *Historijski zbornik* 1952/ 1–2, str. 103–110; Gavran, Ignacije, „Doprinos jednog 'kuferaša' u Bosni (O djelu Ćire Truhelke)”, *Kalendar Svetoga Ante* 2001, Sarajevo 2000, 93–98; Muhamed Ždralović, „Turska arhivska građa – izvor za proučavanje historije Bosne i Hercegovine u radovima Ćire Truhelke”, *Zbornik radova o Ćiri Truhelki*, Zagreb 1994, 105–115. O životu i radu u Bosni i Hercegovini vid. Truhelkinu knjigu *Uspomene jednog pionira*, Vrijeme, Zenica 2012.

Safvet-beg Bašagić, prvi Bošnjak koji je studirao orijentalne jezike i povijest islama na Sveučilištu u Beču (1895–1899) i ondje doktorirao 1910. godine. Bašagić je navodno bio zainteresiran za taj prijedlog, ali je ipak ostao u Sarajevu jer je izabran za zastupnika Bosanskoga sabora, kojim je kasnije i predsjedavao.³

Godine 1918. pri JAZU je planirano i osnivanje orijentalne sekcije, a 1927. osnovana je Akademijina Orijentalna zbirka za koju su u Bosni i Hercegovini, Sandžaku, Makedoniji i na Kosovu prikupljeni arapski, turski i perzijski rukopisi. Na tom je poslu prvo bio angažiran njemački turkolog Franz Babinger, a od 1928. Zbirku, kao honorarni službenik zadužen za prikupljanje i katalogiziranje rukopisa, vodi ruski orijentalist ukrajinskog podrijetla Aleksej Olesnicki. Uz stručni rad Olesnicki se bavio i znanstvenim istraživanjem te je objavio veći broj zapaženih članaka iz područja osmanistike.⁴

Uredbom Filozofskog fakulteta i farmaceutskog odjela Zagrebačkog sveučilišta iz 1928. god., orijentalna filologija uvedena je kao „posebna nauka”, a predviđeno je i otvaranje lektorata turskoga jezika. Zahvaljujući Babingerovu zagovoru, Olesnicki je u ljetnom semestru akademske godine 1936/1937. na Filozofskom fakultetu počeo raditi kao pomoćni nastavnik turskoga jezika. O temeljitosti i širini njegova znanja svjedoči činjenica da je za studente povijesti i jezikoslovlja izvodio sljedeće kolegije: *Turska gramatika za početnike* (3 sata), *Čitanje turskih tekstova* (1 sat), *Perzijska gramatika* (1 sat), *Čitanje turskih dokumenata i isprava* (1 sat), *Čitanje perzijskih historijskih tekstova i pjesničkih djela* (1 sat), *Osnove arapske gramatike* (1 sat), *Čitanje tekstova iz djela turskih kroničara 15. vijeka za početnike* (2 sata), *Čitanje djela turskih historika 16. i 17. vijeka za naprednije* (2 sata).⁵ Godine 1943. Olesnicki je izabran u zvanje docenta, što je trebao biti prvi korak k utemeljenju turkoloških studija na Filozofskom fakultetu. Nažalost, zbog njegove iznenadne smrti u lipnju 1943. katedra nije utemeljena, a Orijentalna zbirka JAZU ostala je bez stručnog nadzora sve do dolaska Sulejmana Barjaktarevića 1948. godine.

³ Hrvatska enciklopedija Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=6205> (16.12.2017.)

⁴ Barjaktarević, Sulejman, „Kratka osvrt na istorijat Orijentalne zbirke Jugoslavenske akademije u Zagrebu”, *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslavenskih naroda pod turskom vladavinom*, 2/1951, str. 315–317; Ždralović, Muhamed, „Aleksiej Olesnicki i Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (u povodu 30. godišnjice smrti A. Olesnickog)”, *Radovi Arhiva Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 2, Zagreb, 1973, str. 97–110.

⁵ Andrić, Marta, http://www.ffzg.unizg.hr/turkolog/?page_id=448 (16.12.2017.)

II. Osnivanje Katedre za turkologiju

Do oživljavanja ideje o utemeljenju studija turkologije trebalo je pričekati do 1992. godine, kada je prof. dr. Nenad Moačanin pokrenuo inicijativu da se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu osnuje katedra za turkologiju. Tu je ideju podržala uprava Fakulteta, a njezinoj realizaciji znatno je pridonio akademik Mislav Ježić, tadašnji pročelnik Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije. Za pokretanje studija bilo je nužno ispuniti najznačajniji uvjet: uposliti turkologa i jezikoslovca koji bi izvodio nastavu turskog i osmanskog jezika, a novi studij u stručnom i znanstvenom pogledu postavio na čvrste temelje i podigao znanstveni podmladak. Prije pokretanja inicijative, prof. Moačanin se već bio dogovorio sa sarajevskim turkologom Ekremom Čauševićem da nakon isteka stipendije Zaklade Alexandera von Humboldta u Njemačkoj dođe u Hrvatsku. Profesor Čaušević je prije rata radio na Odsjeku za orijentalistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, na kojemu je na svim godinama studija do akademske 2003/2004. god. u zvanju docenta predavao suvremeni turski jezik, osmanski jezik, povijest turskog jezika i druge predmete. Od 1987. do 1992. bio je šef Katedre za turkologiju u Sarajevu, pročelnik Odsjeka za orijentalistiku i dekan Filoloških studija Filozofskoga fakulteta. U ožujku 1992. godine otputovao je u Njemačku kao stipendist spomenute zaklade, ali se nakon isteka stipendije zbog rata nije mogao vratiti u Sarajevo.

U lipnju 1993. Vijeće Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu donijelo je odluku o utemeljenju Katedre za turkologiju. U akademskoj godini 1994/1995., kada se upisala prva generacija studenata, uz profesora Čauševića kao jedinog stalno zaposlenog člana Katedre nastavu su držali vanjski suradnici, bez kojih se sveučilišna turkologija ne bi mogla razviti kao cjelovita i interdisciplinarna filološka grana. To su prof. dr. Nenad Moačanin s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta (Islamska civilizacija, Osmanska diplomatika i paleografija) i dr. Tatjana Paić-Vukić, danas viša znanstvena suradnica u Arhivu HAZU (Osnove arapskog jezika), a od 1995/1996. i prof. dr. Fehim Nametak s Filozofskog fakulteta u Sarajevu, koji je izvodio nastavu turske i osmanske književnosti. Osim što je dao presudan doprinos osnivanju Katedre, profesor Čaušević je izradio sve planove i programe studija, uključujući i „bolonjski”. Veliku je pozornost posvetio i utemeljenju i obogaćenju fonda Knjižnice turkologije, koja je kasnije preimenovana u Zbirku za turkologiju u sastavu Knjižnice Filozofskog fakulteta.

Prvi („predbolonjski”) nastavni program studija turkologije trajao je četiri akademske godine. Od akademske godine 2005/2006. na

Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kao i na svim drugim fakultetima u Hrvatskoj, studira se prema novim programima, popularno nazvanima „bolonjskim”. Dosadašnja iskustva pokazuju da je petogodišnji studij zahtjevan, no da motivirani studenti na njemu stječu očekivana znanja i vještine.

Katedra je veliku pažnju posvetila podizanju i usavršavanju novih suradnika iz redova diplomiranih studenata koji su zadovoljili kriterije izvrsnosti. Desetak godina nakon osnutka na Katedri su počeli raditi prvi znanstveni novaci, a u izvođenje nastave uključili su se i suradnici s Odsjeka za povijest. Svi su u međuvremenu doktorirali i postali docenti. Naslovi doktorskih radova pokazuju širinu njihovih znanstvenih interesa i relevantnost osmanističkih i turkoloških tema kojima se bave: *Nemuslimani i funkcioniranje premodernoga multikonfesionalnoga društva u osmanskoj Bosni (1463.-oko 1750.)* (Vjeran Kursar, 2010.); *Rukopisna ostavština na turskom jeziku svećenika Gjura Adama Büttnera* (Marta Andrić, 2011.); *Kognitivnolingvistička analiza prostornih odnosa u turskom i hrvatskom jeziku* (Barbara Kerovec, 2012.), *Osmanski krajiški prostor: rat i društvo u jadransko-dinarskom zaleđu u 16. i 17. stoljeću* (Kornelija Jurin-Starčević, 2012.) i *Osmanski intertekst u romanima Orhana Pamuka* (Azra Abadžić Navaey, 2013.).

Katedra za turkologiju danas je sastavnica Odsjeka za hungarologiju, turkologiju i judaistiku (ranije Odsjeka za hungarologiju i orijentalne studije, odnosno Odsjeka za hungarologiju i turkologiju). Studij turkologije na Filozofskom fakultetu usporediv je s istovrsnim studijima u Europi. Zagrebačka turkologija dijeli sa sveučilištima u Europi one sadržaje koji su bitan sastavni dio turkologije: nastavu suvremenoga turskog jezika (središnjeg dijela studija na preddiplomskoj i diplomskoj razini), nastavu turske i osmanske književnosti (diplomski studij), nastavu islamske civilizacije (preddiplomski studij) i osmanski jezik (diplomski studij). Pored spomenutih, program studija sadrži i predmete iz opće i kulturne povijesti: *Povijest Osmanskoga Carstva*, *Povijest Republike Turske*, *Uvod u turkologiju*, *Stari turkijski narodi i jezici*, *Suvremeni turkijski narodi i jezici* i *Arapski jezik* (svi na preddiplomskom studiju), *Kulturna povijest Osmanskoga Carstva*, *Kontrastivna analiza turskog i hrvatskog jezika i prevođenje* (svi na diplomskom studiju). Unutar tih predmeta mogu se predavati i različiti tematski osmišljeni kolegiji. Važno je napomenuti da se turkologija studira kao dvopredmetni studij, što znači da studenti osim turkologije moraju paralelno upisati još jedan studij na Filozofskom fakultetu.

Katedra za turkologiju veliku pažnju pridaje izbornim predmetima koje osim studenata turkologije mogu slušati i ostali studenti Filozofskog, pa i drugih fakulteta. U okviru Katedre trenutno se izvode izborni kole-

giji *Islamska arhitektura i umjetnost* (prof. dr. Zlatko Karač), *Srednjoegipatski jezik i pismo* (mr. sc. Kristina Šekrst, ranije u suradnji s dr. Igorom Uranićem) i *Osnove perzijskog jezika* (dr. Azra Abadžić Navaey). Studenti turkologije i drugih odsjeka donedavno su mogli slušati i izborne kolegije *Tatarski jezik* i *Azerbajdžanski jezik* (azerbajdžanski do lipnja 2015.), koje su izvodili izvorni govornici. Na Katedri se povremeno organizira i *Prevoditeljska radionica* kroz koju su prošli mnogi diplomirani studenti koji se danas bave književnim prevođenjem. Osim znanstvenog istraživanja suvremenog i osmanskog turskog jezika, turske književnosti, hrvatske povijesti u vrijeme osmanske vlasti i opće i kulturne povijesti Hrvatske i Bosne i Hercegovine u osmanskom razdoblju, pojedini nastavnici bave se prevođenjem turske književnosti. Povremeno se u sklopu katedarskih aktivnosti održavaju i javne tribine i predavanja o prevođenju, islamskoj umjetnosti i arhitekturi i aktualnim političkim temama.

III. Nastavnici i suradnici Katedre za turkologiju od njezina osnutka do danas⁶

A) Zaposleni nastavnici

Abadžić Navaey, Azra (Zagreb, 1976) (2004)⁷ 2004. asist., 2013. viši asist.

Andrić, Marta (Strizivojna, 1977) (2004) 2004. asist., 2011. viši asist., 2014. doc.

Čaušević, Ekrem (Brekovica, BiH, 1952) (1993) 1993. predavač, 1995. doc., 1997., izv. prof., 2002. red. prof., 2007. red. prof. u trajnom zvanju

Kerovec, Barbara (Zagreb, 1977) (2005) 2005. asist., 2012. viši asist., 2016. doc.

Kursar, Vjeran (Zagreb, 1975) (2015) 2004. asist., 2011. viši asist., 2015. doc.

B) Vanjski suradnici

dr. Ćatović, Alena, izvanredni prof. (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu), 2012. -.

dr. Jurin-Starčević, Kornelija. docent, (Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Zagreb), 2006. -.

⁶ Andrić, Marta, http://www.ffzg.unizg.hr/turkolog/?page_id=448 (16.12.2017.)

⁷ U zagradi je naznačena godina godina trajnoga zaposlenja na Katedri za turkologiju.

dr. Karač, Zlatko, izvanredni prof. (Arhitektonski fakultet, Zagreb), 2015. -

prof. dr. Moačanin, Nenad, redoviti prof. u trajnome zvanju (Odsjek za povijest, Filozofski fakultet u Zagrebu), 1994. -

dr. Paić-Vukić, Tatjana, viši znanstveni suradnik (Arhiv HAZU, Zagreb), 1994. -

C) Vanjski suradnici koji su bili angažirani u izvođenju nastave

Bušić, Jana (Zagreb), 2009–2011.

dr. Filan, Kerima, izvanredni prof. (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu), 2003–2004, 2006–2011.

dr. Ljubović, Amir, redoviti prof. (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu), 2007–2009.

dr. Miović, Vesna, redoviti prof. (Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku), 2010–2011.

Mujadžević, Dino (Zagreb), 2009–2011.

dr. Nametak, Fehim, redoviti prof. (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu), 1994–2011.

Navaey, Ebtehaj (stručni suradnik za perzijski, Zagreb), 1996–2003.

Taghiyeva, Mehriban (stručna suradnica za azerbajdžanski), 2014–2016.

dr. Ždralović, Muhamed (viši znanstveni suradnik Arhiva HAZU, Zagreb), 2003–2007.

D) Ugovorni strani lektori

Kardaş, dr. Demet 2016. -

Yıldız, Seyfettin, 2017. -

E) Ugovorni strani lektori koji su bili angažirani u izvođenju nastave

Görgülü, Recai, 1995–2000.

Dizioğlu, Hediye Gülsüm, 2002–2005.

Bulut, Mehmet, 2005–2006.

Işiker, Mehmet, 2006–2011.

Kalın, Güldane, 2006–2011.

Öner, Özgür, 2011–2016.

Ergün Ünsal, Asuman, 2011–2014.

Apaydın, Ümit, 2014–2016.

IV. Vanjska suradnja, razmjena studenata, projekti i kongresi

Na Katedri za turkologiju u sklopu programa međusveučilišne razmjene ERASMUS redovito gostuju profesori iz Turske i europskih zemalja, koji za boravka u Zagrebu studentima održe 6–8 sati predavanja. Pogodnosti programa međunarodne mobilnosti koriste i mnogi studenti zagrebačke turkologije, koji od 2013. imaju mogućnost provesti jedno razdoblje studija (1–2- semestra) u nekom od vodećih sveučilišnih centara za turkološke studije u Europi i Turskoj.

Svakoga ljeta studenti imaju priliku pohađati tečaj turskog jezika u nekoliko gradova u Turskoj. Te boravke organizira i stipendira Ministarstvo obrazovanja Republike Turske (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı), odnosno Institut Yunus Emre, s kojim su Sveučilište u Zagrebu i Filozofski fakultet potpisali Protokol o suradnji. Institut Yunus Emre u suradnji s turskom bankom Ziraat Bankası najvažniji je donator Zbirke za turkologiju u sastavu Knjižnice Filozofskog fakulteta. Proteklih je godina velik broj knjiga doniran zahvaljujući zalaganju Veleposlanstva Republike Turske u Hrvatskoj (posebno bivšega veleposlanika Buraka Özügergina). Usto, donacije knjiga stigle su i iz TDK (Türk Dil Kurumu), Ministarstva obrazovanja Republike Turske i TİKA-e (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı), koja djeluje u sklopu Predsjedništva Republike Turske.

Stalno zaposleni nastavnici, kao i suradnici Katedre za turkologiju, dosad su realizirali više znanstvenih projekata koje je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Ti su: E. Čaušević, *Turski i hrvatski jezik u usporedbi i kontrastivnoj analizi* (2002–2006), E. Čaušević, *Kontrastivna analiza gramatičkoga ustroja turskog i hrvatskog jezika* (2007–2012); N. Moaćanin, *Croato-turcica* (1997–2012), zatim *Turski izvori za demografsku sliku hrvatskoga prostora i okruženja* (2007–2012); T. Paić-Vukić: *Kulturna povijest osmanske Bosne: multikulturalnost u podijeljenom društvu* (2007–2012); N. Moaćanin, *Evliya Chelebi and Croats*, međunarodni projekt (2014–2017). Neki su profesori surađivali ili još surađuju na stranim međunarodnim projektima.

Katedra je organizirala ili suorganizirala nekoliko međunarodnih znanstvenih skupova: *Četvrti međunarodni turkološki simpozij zemalja jugoistočne Europe* (Zagreb, 2007, u suradnji s institutom BAL-TAM u Prizrenu), 18. kongres CIEPO-a, Međunarodnog odbora za predosmanske i osmanske studije (Comité International des Études pré-Ottomanes et Ottomanes, Zagreb, 2008.) te radionicu *The latest edition of Evliya Çelebi's Seyahatname: the account of new insights* (2016, u suradnji s Odsjekom za

povijest, a u okviru projekta *Evliya Chelebi and Croats*. Zbornici radova 18CIEPO tiskani su u Njemačkoj i Turskoj.⁸

U narednom petogodišnjem razdoblju Katedra za turkologiju organizirat će u Zagrebu tri kongresa u suradnji sa Sveučilištem *Istanbul Üniversitesi*, Turska (2018.), sveučilištem *Mehmet Akif Ersoy*, Turska (2019.) te s *International Association for Ottoman Social and Economic History*, SAD (2020.)

Godine 2014. Katedra je proslavila dvadesetu obljetnicu osnutka. Tim je povodom referencijalni hrvatski časopis za svjetsku književnost *Književna smotra* (ur. Dalibor Blažina), posvetio poseban broj Katedri. U časopisu su objavljeni znanstveni i stručni radovi bivših i sadašnjih nastavnika i suradnika Katedre te bibliografija njihovih radova objavljenih u periodu od 2004. do 2014. Članovi Katedre, uključujući i stalno angažirane vanjske suradnike, u tih su deset godina objavili 130 znanstvenih radova i knjiga, od kojih oko 30% na stranim jezicima.

V. Razvojne perspektive

Katedra će se u perspektivi razvijati u tri smjera:

- 1) Filološki, okrenut istraživanjima jezika, kulture, teksta i onoga o čemu tekst govori (Marta Andrić, Azra Abadžić Navaey, Vjeran Kursar, Tatjana Paić-Vukić, Barbara Kerovec, Ekrem Čaušević);
- 2) Lingvistički (opis turskoga jezika u okvirima recentnih lingvističkih teorija (Barbara Kerovec, Ekrem Čaušević);
- 3) Osmanistički (Nenad Močanin, Vjeran Kursar, Kornelija Jurin-Starčević, Tatjana Paić-Vukić).

Usto, Katedra će nastojati da u perspektivi pokrene prevoditeljski smjer te da, u skladu sa svojim mogućnostima, uključi i izborne predmete posvećene učenju suvremenih turkijskih jezika, koje bi izvodili izvorni govornici.

VI. Sažetak

Unatoč razmjerno kratkoj institucionalnoj povijesti i malom broju znanstvenika, hrvatska turkologija ima prepoznatljivo mjesto u regiji i

---

⁸ *Perspectives on Ottoman Studies* (Papers from the 18th CIEPO /ed. Ekrem Čaušević, Nenad Močanin, Vjeran Kursar/, Berlin: LIT Verlag, 2010; *Osmanlı Sanatı, Mimari ve Edebiyatına Bakış* /Haz. Ekrem Čaušević, Nenad Močanin, Vjeran Kursar/, Edirne: Trakya Üniversitesi.

svijetu. Katedra za turkologiju posljednjih dvadeset godina popunjava jednu od osjetnih praznina u hrvatskom obrazovnom i znanstvenom sustavu. Plodan rad hrvatskih turkologa ostvarenje je nada članova Akademije i drugih hrvatskih intelektualaca koji su još krajem 19. stoljeća pozivali na utemeljenje institucionalne turkologije na Sveučilištu u Zagrebu.